

KELIONĖ Į LEVANDŲ PASAULĮ:

NUO GAMTOS IKI KULTŪROS, NUO AUKŠTUTINIO PROVANSO
ŪKININKŲ IKI GRASO KVEPALININKŲ

✿ Laimė Kiškūnė
UAB „Kvapo namai“

Provanso levandų savybes suformuoja ypatingas mikroklimatas: jūra, saulėtas dangus, žvareboki pavasariai, nedidelis kritulių kiekis, aukšti kalnai ir specifinė labai skurdi žemė – kalkakmeniai.

LIEPOS VIDURYJE PROVANSAS ĮGAUNA YPATINGĄ SPALVĄ, ATMOSFERĄ IR AROMATĄ. TUO METU ŽYDI LEVANDOS IR LEVANDINAI. NUO VIDURVASARIO SAULĖS ĮKAITĖ LAUKAI VIRPA VISAIS VIOLETO IR PURPURO ATSPALVIAIS...

PROVANSO VALSTIEČIAI BEVEIK NEINA GULTIS, NES KERTA PJAUTUVAIS, DALGIAIS AR PJAUNA KOMBAINAIS IR DISTILIUOJA LEVANDAS BEI LEVANDINUS NUO SAULĖS PATEKĖJIMO IKI IŠNAKTŲ. ORAS PRISISUNKIA DIEVIŠKO AROMATO, SUMIŠUSIO SU DŪMAIS, GARAIS IR DISTILIACIJOS MISTERIJA.

VERTINGIAUSIOS – PRANCŪZIŠKOS LEVANDOS

Liepos viduryje Provansą užplūsta kvepalininkai, aromaterapeutai ir turistai, nes tai pats tinkamiausias laikas susipažinti su levandų auginimu, rinkimu ir distiliavimu, įvairiausiais augalais, kurie slepiasi po bendrinio žodžiu *levanda*. Įdomu juos pačiupinėti, pauostyti, paglostyti ir prisiliesti pjautuvo ašmenimis prie gaiviausio pasaulyje kvapnumo.

Lietuvoje levandos – taip pat mylimi, ypač daugelio sodininkų, ir populiarūs augalai. Tačiau paklausus, kas jos tokios, dauguma atsakytų: švelniai kvepiančios mėlynos žolytės, augančios kažkur kalnuose. Įvairuoja ne tik žiedų spalvos – nuo

baltos iki rožinės ir tamsiai purpurinės, visi mėlyni ir pilki atspalviai, bet ir jų forma, krūmelių dydis, lapų plotis bei išsidėstymas.

Levandomis vadinamos įvairios augalų rūšys, porūšiai ir hibridai, augantys kalnuose ir kultūrinėse pievose, auginami ekologiškai ir komerciškai. Paplitusios beveik visame pasaulyje. Europoje jos dažniausios Viduržemio ir Juodosios jūros pakrantėse, pradedant Ispanija, Italija, Prancūzijos pietumis ir baigiant Bulgarija, Krymu, netgi Vengrija. Pačiomis vertingiausiomis tiek dėl tauraus ir vaikiškai nostalgiko kvapo, tiek ir dėl ryškių vaistinių savybių, kurios minimos visuose žymesniuose klasikinės medicinos veikaluose ir aprašant liaudiškas gydymo tradicijas nuo seniausių laikų, vienbalsiai pripažįstamos Provanso levandos.

LAUKINĖJE PROVANSO GAMTOJE AUGA TRYS RŪŠYS

Italinė levanda (*Lavandula stoechas*) – augalas labai gražiais, spalvingais, drugelio sparnelius primenančiais žiedais. Labiausiai paplitusi Viduržemio jūros pakrantėse. Ją augino graikai, o vėliau ir romėnai. Šiuo metu Europoje italinės levandos distiliuojamos retai. Dėl malonaus kvapo ir vertingų vaistinių savybių turinčio hidrolato jos mėgstamos itin senas distiliavimo tradicijas turinčioje Persijoje.

Varpinė levanda (*L. latifolia*), angliškai vadinama *spike lavender*, priešingai nei giminaitės, visiškai neišvaizdi, šakota, pasipuošia vos keliais mažais žiedeliais. Ji auga maždaug 500–600 m aukštyje Alpėse. Tačiau šio augalo savybės kur kas įdomesnės nei išvaizda.

Viduramžiais varpinės levandos plačiai auginamos vienuolynų sodeliuose dėl kamparingo ir aitraus eterinio aliejaus kaip vaistažolės ir prieskonio. Keliama hipotezė, kad būtent tada iš lotynų kalbos žodžio *lavatio* 'plovimas, mazgojimas' ir atsirado pavadinimas *levanda*.

Rašytiname šaltinyje, medicinos traktate „Physica“, levandas pirmą kartą paminėjo intelektualų pasaulyje plačiai žinoma XII amžiaus mistikė, benediktinių vienuolyno Eibingene įkūrėja ir abatė Hildegarda iš Bingen. Šioms kvapnioms žolelėms moteris skyrė skirsnį „De Lavandula et De Spica“, kur paliudijo jų gydomąją vertę. Hildegarda laikė levandų vyną geru kepenų toniku.

Kituose šaltiniuose varpinės levandos apibūdinamos kaip labai veiksmingas priešnuodis, padedantis įkandus nuodingam vabzdžiui ar įgėlus bitei. Jos vartojamos nuo grybelių, kosulio ir užgultos krūtinės, galvos skausmų ir migrenos. Varpinių levandų substancija naikina virusus ir stiprina imuninę sistemą.

Patį populiariausią ir plačiausiai naudojamą yra **tikroji levanda** (*L. angustifolia*), kuri auga nuo 500 m iki beveik 2 000 m virš jūros lygio. Ji nuo seniausių laikų laikoma panacėja nuo šimtų ligų.

Receptūrų su levandomis rasime Dioskūrido ir Plinijaus veikaluose, arabų medicinos ir kulinarijos traktatuose.

KURIOS IŠ JŲ TIKROSIOS?

Kai kalbame apie *tikrąsias levandas*, svarbu žinoti, *KURLAS* iš jų turime galvoje.

Laukinės tikrosios levandos – tai ypatingiausios, kvapniausios levandos, augančios aukštai Alpėse. Provanso laukinių tikrųjų levandų eterinio aliejaus distiliuojama labai mažai. Juk nėra paprasta laipiojant kalnuose pjautuvais priekirsti kelis šimtus kilogramų žolės, iš kurios būtų galima išdistiliuoti apie 1 l eterinio aliejaus ir keliolika litrų kvapnaus hidrolato.

Tačiau tikrųjų levandų eterinis aliejus labai populiarus, todėl jos auginamos. Vienos sėjos, kitos dauginamos vegetatyviniu būdu, t. y. klonuojamos.

Sėjamosios tikrosios levandos

artimesnės laukinėms. Krūmeliai įvairaus dydžio, formos ir spalvos. Jie žydi nevienodu laiku, kaip ir laukinėje gamtoje. Šių levandų auginimas reikalauja daug dėmesio ir darbo. Iš 1 ha gaunama apie 20 kg eterinio aliejaus. Jis yra populiariausias aromaterapijoje. Aukščiausios kokybės tradiciniam Provanso levandų eteriniam aliejui, kaip ir vynui, suteikiamas AOC (*Appellation d'Origine Controllee*) – ženklas, liudijantis jo kilmę.

Vegetatyviniu būdu dauginamos tikrosios levandos, dar vadinamos kultūrinėmis, išvestos iš tikrųjų levandų, tačiau yra vienodos formos, spalvos, dydžio ir kvapo. Jos labai tinka komerciniam auginimui, tačiau eteriniam aliejui ir vandeniui trūksta turtingumo, gilumo, kompleksiskumo, kvapiųjų medžiagų įvairovės. Vis dėlto kai kurių veislių levandos (pavyzdžiui, 'Malette') yra labai švelnaus kvapo, nes turi mažai kamparinių junginių ir daug linalolio. Jų eterinis aliejus

Kvapnių augalų mynimas prieš distiliavimą.

tinka tiems, kuriems aukščiausios kokybės tikrųjų levandų eterinis aliejus per aštrus.

Iš 1 ha žolės gaunama 40 kg eterinio aliejaus. Jis būna pigesnis, nes šios levandos renkamos mechanizuotai, kombainais.

KAS YRA LEVANDINAI?

Tikroji ir varpinė levandos augdamos greta kryžminasi. Taip gimsta **levandiniai** (*L. x hybrida*): gamtoje – **laukiniai**, o dirbtinai sukryžminus – **kultūriniai**. Jie nesubrandina sėklų, todėl dauginami tik vegetatyviniu būdu. Kultūrinės veislės, Provanso pradėtos auginti XX amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje, išstūmė laukinius levandinius. Ilgainiui ir

daugelis tikrosios levandos augintojų ėmėsi daug pelningesnio – levandinių – verslo.

Iš 1 ha gaunama apie 110–120 kg eterinio aliejaus. Levandiniai yra komercinis produktas, todėl auginami labai technologizuotai, pjaunami ir smulkinami kombainais. Iš „siloso“ specialiuose konteineriuose tonomis distiliuojami pigūs vidutinio kvapnumo hidrolatai ir eteriniai aliejai, kuriuos nepatyrusios nosys dažnai painioja su tikrųjų levandų aliejais ir vandenimis.

Levandinių eterinis aliejus taip pat pasižymi raminamosiomis savybėmis, aktyviai naikina mikrobus, gydo uždegimus, valo ir taurina aplinkos orą. Tačiau dėl ketonų junginių, ypač kamparo ir oksido cineolio, jo negalima naudoti moterims pirmuosius tris nėštumo mėnesius, mažiems vaikams, į epilepsiją linkusiems arba ja sergantiems žmonėms.

Laukinis levandinas

Laukinė levanda

Varpinė levanda

Levandinių „silosas“

TRADICINĖ KVEPALŲ SUBSTACIJA

Galima sakyti, kad levandos ir rozmarinai Europoje lėmė parfumerijos atsiradimą. Jie sudaro Vengrijos karalienės vandens, Karmelitų vandens pagrindą ir įeina į garsiuosius J. M. Farinos „Kelno vandenius“. XIX–XX amžiuje labai išpopuliarėjo spiritiniai levandų vandenys (nepainiokite su tikraisiais šių augalų vandenimis – hidrolatais).

Šiuo metu parfumerijoje levandų eterinis aliejus naudojamas gana retai. Jos tikslams gaminamas **tikrųjų levandų absoliutas**, kuris priskiriamas vidurinei gaidai. Tas gražus žalias skystis su ryškiu žolės aromatu, išgaunamas naudojant ekstrahentą iš augalų žiedų ir stiebų. Džiūdama jis įgauna medžio, netgi prieskonių aštrumo. Vėliau sustiprėja žydinčių levandų aromatas. Šis absoliutas yra įdomi ir pakankamai sudėtingai „šifruojama“ substancija, ypač jei palyginsime su levandų eteriniu aliejumi, kuris atrodo lengvas ir aitrokas, šiek tiek primenantis močiutės skrynią ir vaistus. Jį tinka naudoti tuomet, kai norite srovenančio levandų ir aitroko šviežios žolės kvapo vidurinėje kvepalų gaidoje (pavyzdžiui, saldžiame gėlių akorde – išgauti žolės, lapų, šviežio miško dvelksmą).

Graso kvepalininkai tiria ir šimtus kitų rūšių, porūšių. Ilgą laiką **sevilinė levanda** (*L. luisieri*) buvo painiojama su **italine levanda** (*L. stoechas*), tačiau skiriasi jų augimvietės, o

Laukinių levandų kirtėjai

dar labiau – kvapas. Laukinė sevilinė levanda auga tik Iberijos pusiasalyje, dažnai greta *labdano*, t. y. gauruotųjų švytrūnų (*Cistus ladanifer*). Tai 70 cm aukščio krūmas, iki pat žiedų tankiai apaugęs siaurais lapais. Žydi balandžio–gegužės mėnesiais, tuo metu žolė renkama ir šviežia distiliuojama. Gerbiant gamtą ir saugant senąsias laukinių augalų rinkimo tradicijas, pjaunama tik pjautuvais.

Sevilinių levandų eterinis aliejus nėra plačiai ištirtas, tačiau kvepia ypatingai ir turi unikalią odą atgaivinančių ir jauninančių savybių. Jo aromatinių medžiagų puokštė labai sudėtinga ir gausi, prilygstanti vienai iš pačių kvapniausių aromatinių substancijų – *labdano*. Įdomu, kad abu šie augalai tarpsta greta sausėtose vietose, labai sausoje dirvoje.

Sevilinių levandų absoliuto kvapas, kaip sako kvepalininkai ir kaip galime užuosti patys, ypatingas ir išskirtinis. Jo gaidų tonai ir pustoniai įvairūs – pradedant konjako statinėmis ir baigiant daržovių, rūgščių ledinukų, saldysaknės ir figų lapų aromatais. Džiūdama absoliutas atveria ambros pustonius, kvepia džiovintais vaisiais ir džemais. Bazinė gaida išsaugo tik šiam absoliutui būdingą cukringą šieno ir rūgšties kvapą, kuris suteikia kvepalams egzotikos, laukinės Pietų gamtos motyvų ir rafinuoto išskirtinumo. Sevilinių levandų absoliuto aromatinės sudedamosios dalys yra unikalių gamtos pasaulyje.

Visos levandos – kvapni gamtos paslaptis, kuri dar neat-skleista...

Tikrųjų levandų eterinis aliejus pasižymi raminamosiomis, atpalaiduojamosiomis, harmonizuojamosiomis, antiseptinėmis ir skausmą mažinančiomis savybėmis. Tradiciškai jis naudojamas nuo odos nudegimų. Levandų aromatas tonizuoja, padeda atgauti jėgas, išsklaido susijaudinimą, stresą ir nerimą.

Pirmapradės augalinės substancijos kūnui, sielai ir dvasiai "Kvapų namuose".

Ateikite uosti, tirti ir pažinti tikras natūralias kvapiąsias ir kosmetines medžiagas į Kvapų namų saloną „Aromata mirabilia“, M.K.Čiurlionio g. 4 (įėjimas iš kiemo), Vilnius. Tel.+370 610 20810. Salono darbo laikas: II-V nuo 11 iki 19 val., VI nuo 11 iki 15 val. Daugiau apie mus - svetainėje www.kvapunamai.lt